

Neuvosto-Karjalan siirtolaisuus ja metodologinen nationalismi

Markku Mattila

Tasavallan presidentti Mauno Koivisto antoi keväällä 1990 lausunnon, joka avasi palumuuton idästä. Palumuuttajia olivat inkerinsuomalaiset, mutta mukana oli myös muita suomalaista syntyperää olevia. Heihin lukeutuivat myös suomalaista Neuvosto-Karjalaa rakentamaan menneet ja heidän jälkeläisensä.

Perinteisesti jaotellen Neuvosto-Karjalaan muuttanut suomalaisten joukko koostui neljänlaisista lähtijöistä: Venäjällä ennen bolshevikkivallankumousta oleskelleista ja sittemmin sinne jääneistä, Suomesta keväällä 1918 virranneista punaisista pakolaisista, suljetun rajan yli 1920- ja 1930-luvulla loikanneista, ja Neuvosto-Karjalaa rakentamaan värväytyistä Pohjois-Amerikasta tulleista.

Suurinta mielenkiintoa siirtolaistutkimus on osoittanut Pohjois-Amerikasta tulleisiin. Vuoden 1918 punaisiin pakolaisiin ja 1920- ja 1930-lukujen loikareihin on Suomessa pitkään latautunut sellaisia poliittisia painotuksia ja ristiriitoja, jotka ovat vaikeuttaneet tämän kaltaisen väestön siirtymisen näkemistä ensisijaisesti vain muuttoliikkeenä ilman moraalista tai poliittista arvottamista. Näitä rasitteita Pohjois-Amerikasta tulleisiin ei ole liiemmin liitetty.

Hiljattain törmäsin itse siihen tosiasiaan, että perinteisiin Neuvosto-Karjalaan muuttaneisiin voitaisiin lisätä vielä viideskin ryhmä, eli Ruotsista tulleet. Kun silmäilee Ruotsin 1920- ja 1930-lukujen ”rysslandsfeberin” kynsiin joutuneiden ja Neuvostoliittoon muuttaneiden luetteloita, huomaa hyvin pian, että moni oli kotoisin Ruotsin Länsipohjasta. He ovat työskennelleet Kiirunan malmikentillä ja puhuneet kotikielensä suomea tai ”meänkieltä”. Tästä tulee nimitys kirunasvenskarna. Näin ollen Ruotsin kansalaisten muutto suomenkieliseen Neuvosto-Karjalaan saa ideologisten (sosialismi/kommunismi), sosiaalisten (työväenluokkaisuus) ja taloudellisten (suuri lamakausi) selitysten rinnal-

le vielä kielellis-kulttuurillisen selityksen: Neuvosto-Karjala oli suomenkielinen ja suomalaisjohtoinen.

Lähtijöiden luettelot on julkaistu toimittaja Kaa Enebergin kolmessa aiheesta julkaisemassa kirjassa (Enberg 2003; 2006; 2007). Laajimmassa luettelossa (2003) on lähes 400 nimeä, vaikka se ei Enbergin mukaan olekaan täydellinen. Lähtijöiden kokonaismäärän Eneberg nimittäin arvioi saattavan nousta lähelle tuhatta ihmistä. Julkaistun luettelon koostamisessa on tehty suuri työ, sillä lähtijöiden nimet on yksitellen kaivettu esiin eri tahoilta: haastatteleamalla muuttoon osallistuneita tai siitä tietäviä, sekä tutkimalla aikalaislähteitä ja käyttämällä Ruotsin, Suomen ja Venäjän arkistoja. Työmäärää lisäsi se, että Neuvostoliittoon meno oli kiellettyä ja näin ollen salaista toimintaa, josta vaiettiin, ja jossa esiinnyttiin myös salanimillä. Vaikeneminen ja salailu vaikeuttavat ihmisten selville saamista. Salanimien käyttö puolestaan vaikeuttaa ihmisten tunnistamista.

Lähtijöiden keskeinen motiivi oli suuri talouslama ja sen vaikutus Ruotsin työtilanteeseen, esimerkiksi Kiirunan kaivosalueella. Motiivi on siis täysin sama, kuin Karjalaan Pohjois-Amerikasta tulleilla tai Suomesta loikanneilla. Tietenkin myös ideologinen motiivi oli mukana. Kiiruna esimerkiksi oli aluetta, jossa työntekijöiden ja työnantajien poliittinen ristiriita kärjistyi. Tilannetta ei helpottanut se, että kommunisteilla oli enemmistö kunnan elimissä. Ja aivan kuin Pohjois-Amerikassa, myös Ruotsissa suoritettiin värväystä.

Värväyksellä ja ideologialla oli omat solmukohdansa. Esimerkiksi keskeisellä suomalaisen Neuvosto-Karjalan rakentajalla ja johtomiehellä, Edvard Gyllingillä, oli vahvat suhteet Ruotsiin. Ruotsin kielien hallinta, sekä esimerkiksi punaisen Suomen romahduksen jälkeen Tukholmassa vietetty pakolais-

aika kytki hänet kiinteästi pohjoismaisiin tovereihin. Nämä levittivät sanaa ja järjestivät värväystä sekä matkaväyliä itään.

Lähtijöiden joukossa oli Enebergin luetteloiden mukaan toki monenmoista väkeä: esimerkiksi Suomessa syntyneitä ruotsin- tai suomenkielisiä, Suomessa syntyneitä, nimestä päätellen venäläisiä, jotka olivat saaneet Ruotsin kansalaisuuden. Myös ummikkoruotsalaisia oli lähtijöiden joukossa. Tosin Enebergin tekstistä saa sen kuvan, että muodostuneet ruotsinkieliset ”asutustihentymät” olivat väestöllisesti pieniä. Näin ollen suuri osa tulijoista sulautui suomenkieliseen väestöön. Sulautumista on auttanut yhteinen kieli, joka oli Ruotsista tulleiden hallitsema suomi tai pienemmässä määrin Suomes-tulleiden ruotsi.

Karjalan rakentajien kova kohtalo Stalinin uhreina alkaa olla yleisesti tiedossa. Myös Ruotsista tulleiden kohtalo oli karu 1930-luvun suuren terrorin vuosina. Eneberg listaa kaikkiaan 35 henkeä teloitetuiksi, joukossa kolme naista. Leireille tuomituiksi Eneberg laskee 32 ihmistä. Noin neljästä sadasta Enebergin luetteloimasta siis joka kuudes joko te- loitettiin tai joutui leirille.

Lähtijöiden kielellis-kulttuurinen tausta selittää osaltaan sitä, miksi ruotsalainen siirtolaistutkimus ei ole ollut ilmiöstä kiinnostunut: heitä ei ehkä ole koettu täysin ruotsalaisiksi. Myös muuttoon liittynyt poliittinen näkökulma lienee osaltaan vaikuttanut tutkimattomuuteen. Suomalainkaan tutkimus ei ole heistä ollut liiemmin kiinnostunut. Luultavasti muuttajat on käsitetty ”ruotsalaisiksi”, ja näin ollen ”suomalaisten” tai ”Suomen” muuttoliikkeisiin kuulumattomiksi.

Toinen esimerkki tällaisesta nationalistisesta metodologiasta on vaikkapa Suomen tai suoma-

laisten muuttoliikkeiden tutkimus. Hyvin usein niitä tutkitaan sellaisten valtiollisten rajojen sisällä, jotka ovat syntyneet joulukuussa 1917 – joskus jopa syksyllä 1944 piirrettyjä rajoja noudatellen. Ankkuroitumista valtiollisiin rajoihin heijastavat myös jo käsitteet maastamuutto tai maahanmuutto: nekin perustuvat valtion rajoihin. Lisäksi mainitut käsitteet ovat ongelmallisia myös sikäli, että sama muuttava ihminen on esiintyy kahdessa roolissa: missä kohtaa Atlanttia on se piste, jossa maastamuuttaja muuttuu maahanmuuttajaksi? Nationalistisen metodologian ei pidä antaa rajoittaa tutkivaa katsetta ja ilmiöiden ymmärtämistä.

Kulloinkin voimassa olevien kansallisten rajojen ei pidä antaa määritellä tutkimusasetelmaa. Rajat nimittäin muuttuvat ja ovat tavallaan myös mieltävaltaisia. Vaikka rajat voivat ohjata tai hillitä muuttoliikettä – esimerkiksi muutto johonkin maahan voi olla kiellettyä – eivät ne sitä voi kokonaan estää. Muuttoliike on ikuista – valtioiden rajat ovat vaihtuvaisia!

Lähteet

- Eneberg, Kaa (2006): Förnekelsens barn, Svenskarna som drog österut. Hjalmarson & Högberg Bokforlag.
- Eneberg, Kaa (2003): Tvingade till tystnad. En okänd historia om några svenska familjeöden. Hjalmarson & Högberg Bokforlag.
- Eneberg, Kaa (2007): Knuts Ask och Kejsaren av Karelén: Om den svenska Rysslandsfebern. Hjalmarson & Högberg Bokforlag.